

การอวตารในพุทธปรัชญามหายาน
THE REINCARNATION (AVATĀRA) IN MAHĀYĀNA
BUDDHIST PHILOLOSOPHY

นิติกร วิชума และ จักรพรรณ วงศ์พรพวน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Nitikorn Wichuma and Chakkapan Wongpornpavan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: jack_nitikorn_wichuma2517@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการอวตารในพุทธปรัชญามหายาน การอวตารคือการแบ่งภาคหรือการลงมาของพระมหาเทพและเทพต่างๆ สู่โลกมนุษย์แสดงพระองค์ในรูปของมนุษย์เพื่อปราบอสูรที่มีมาระรานเหล่าเทพและมนุษย์ซึ่งนำหนทางสู่ สัจธรรมสูงสุด และในฐานะบุคคลาธิฐานที่เป็นต้นแบบให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณ หรือในฐานะเป็นธรรมาธิฐานแห่งพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นว่าคุณธรรมและหลักการในข้อใดบ้างที่บุคคลผู้ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์พึงปฏิบัติเช่นพระอวโลกิเตศวร โพธิสัตว์จะคอยช่วยเหลือมวลมนุษย์อยู่ตลอดเวลาตราบเท่าที่ยังคงมีมนุษย์ตกอยู่ในความทุกข์ และเป็นไปเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การอวตาร; อวโลกิเตศวร; พุทธปรัชญามหายาน

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2563; แก้ไขบทความ: 20 มิถุนายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 22 มิถุนายน 2563

Received: February 18, 2019; Revised: June 20, 2020; Accepted: June 22, 2020

Abstract

The reincarnation or Avatar is body separation or coming of Mahadeva and other devas into the world. They showed themselves in the human being to defeat the demon who came to bully devas and man. They also lead the way to highest truth and as A model teaching by means of personification. They revealed the mercy or as teaching with reference to ideas of the Bodhisattva. It's showed that the virtues or any principle for one who follow the of Bodhisattva should follow Avalokitesava who alway helps human being as long as man continue to be in distress and for the purpose of enlightenment as the lord Buddha in the future.

Keywords: The reincarnation (Avatara); Avalokitesava;

Mahayana Buddhist philosophy

บทนำ

อวตารเป็นความคิดที่พบได้ในคัมภีร์และเทพปกรณัมต่างๆในทัศนะของปรัชญาฮินดู เมื่อใดก็ตามที่โลกเกิดภาวะวิกฤตธรรมะเสื่อมลงธรรมเจริญขึ้นเมื่อนั้นพระเจ้าผู้ทรงสถิตอยู่เบื้องบนจะอวตารลงมาสู่โลกเพื่อช่วยเหลือเทพหรือมนุษย์ที่กำลังได้รับความเดือดร้อน ณ ขณะนั้นการอวตารจึงหมายถึงการก้าวลงมาเกิดการข้ามลงมาเกิดหรือการแบ่งภาคลงมาเกิดของพระเจ้าเป็นผู้บรรลุมฤกษะโดยสมบูรณ์ยังปกป้องโลกด้วยความเมตตาไว้ความปรารถนาเพื่อนำความเข้าใจมาสู่โลกเกิดอีกในสภาพที่เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์บุคคลผู้นั้นคือองค์อวตาร (กฤษณะไทวปายนวยาส, 2509 : 52) ที่คนไทยรู้จักกันทั่วไป คือ พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุขเรียกว่า “นารายณ์สิบปาง” ได้แก่

1) **มัตสยวตาร** อวตารลงมาเป็นปลาเพื่อช่วยมนุษย์ให้พ้นความตายเมื่อเกิดน้ำท่วม โลกห้ำหั่นชื้อหี้ยครีพหรือหอยครีวะผู้เป็นต้นเหตุให้มนุษย์มีความผิด

2) **กุมาวตาร** อวตารลงมาเป็นเต่าในเกษียรสาครให้หลังรองรับภูเขาชื่อมณฑาระในคราวที่เทวดากวนน้ำในมหาสมุทรเพื่อให้เกิดน้ำอมฤต

3) **วราหาวตาร** อวตารลงมาเป็นหมูป่าเพื่อปราบหิรัญยักษ์ผู้จับโลกกดลงไปได้ทะเล โดยใช้เขี้ยวตุนให้โลกสูงขึ้นจนมนุษย์ได้อาศัยกระทั่งถึงทุกวันนี้

4) **นรสิงหาวตาร** อวตารลงมาเป็นคนครึ่งสิงห์เพื่อปราบยักษ์ชื่อหิรัญยกศิปุผู้ได้พรจากพระพรหมว่าจะไม่มีใครฆ่าตายได้ถึงกับก่อความเดือดร้อนทั่วโลก

5) **วามนาวตาร** อวตารลงมาเป็นคนค่อมเพื่อปราบยักษ์ชื่อพลิมิให้มีอำนาจครองโลกทั้งสามและได้ไล่ยักษ์พลิมิให้ไปอยู่ใต้บาดาล

6) **ปรศุรามาวตาร** อวตารลงมาเป็นปรศุรามธิดาขวานเป็นบุตรพรหมณ์ชื่อยมทัศน์ ผู้สืบสกุลมาจากภฤคุเพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์ครอบครองอาณาจักรเหนือวรรณะพรหมณ์

7) **รามาวตาร** อวตารลงมาเป็นรามจันทร์คือเป็นพระรามในมหากาพย์รามายณะ เพื่อปราบท้าวราพณ์หรือทศกัณฐ์

8) **กฤษณาวตาร** อวตารลงมาเป็นพระกฤษณะผู้เป็นสารถิ์ขัรบดึกให้อรชุนเพื่อปราบคนชั่วในมหากาพย์มหาภารตะ

9) **พุทธาวตาร** อวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้าประกาศหลักธรรมช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์ เหตุผลที่อื่นดูตั้งเอาพระพุทธเจ้ามาเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์นั้นนับเป็นการกลืนพระพุทธศาสนาได้อย่างสนิทอีกวิธีหนึ่ง

10) **กัลกยาวตาร** อวตารลงมาเป็นกัลกิบูรุษขี้เมาชาวถิ์ดาบมีแสงแปลบปลาบดังดาวหางเพื่อปราบคนชั่วและสถาปนาธรรมขึ้นใหม่ในโลก (Morgan, K.W, 1987 : 13)

นอกเหนือจากแนวคิดการอวตารของปรัชญาฮินดูแล้วแนวคิดทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏให้เห็นในแนวคิดของปรัชญาศาสนาอื่นด้วยหนึ่งในนั้นคือพุทธปรัชญาโดยความเป็นจริงแล้ว แนวคิดดั้งเดิมของพุทธปรัชญาได้ปฏิเสธแนวคิดเรื่องเทพเจ้าต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์ทำให้พุทธปรัชญาแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ อันได้แก่ พุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญามหายานซึ่งแนวคิดการอวตารนี้ก็ปรากฏให้เห็นในพระพุทธศาสนาแต่จะอยู่ในแนวคิดพุทธปรัชญามหายานเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์อภินิหารของพระโพธิสัตว์อย่างเช่นพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่พุทธปรัชญามหายานถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีความสำคัญมากจนเกิดเป็นความเชื่อที่ว่าพระองค์สามารถอวตารลงมาช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้เช่นเดียวกับแนวคิดเทพเจ้าในศาสนาฮินดูส่งผลทำให้ยังเกิดความเชื่อและความศรัทธาเพิ่มขึ้นจากผู้นับถือและกลายเป็นแนวคิดที่สำคัญของพุทธปรัชญามหายานที่ฝังรากลึกจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน

ความหมายของ คำว่า “อวตาร”

จากการศึกษาความหมายของคาอวตารจากแหล่งข้อมูลต่างๆสามารถจำแนกความหมายของคำว่า “อวตาร ”ได้ดังนี้คือการก้าวลงมาเกิดการข้ามลงมาเกิดหรือการแบ่งภาคลงมาเกิด (กรฺณา-เรื่องอุไรกุศลาสัย, 2550 : 308) หรือแบ่งภาคลงมาจากสวรรค์มาเกิดเป็นมนุษย์(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2011 : 519) สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ได้แก่

ประเภทที่ 1 อวตาร คือ การแบ่งภาคหรือการลงมาถือเป็นความหมายที่เป็นที่เข้าใจของคนโดยทั่วไปว่าเทพเจ้าทรงแบ่งภาคลงมาโดยไม่ได้จำกัดอยู่ที่เทพเจ้าเพียงอย่างเดียวแต่ครอบคลุมถึงเทพโดยทั่วไปที่สามารถแบ่งภาคลงมาบนโลก (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516 : 98)

ประเภทที่ 2 อวตาร คือ ผู้หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ยกเอาความหมายตามที่สวามีกริยานันทะกล่าวอธิบายไว้ว่าองค์อวตารเป็นผู้ที่มีอิสรภาพอย่างสมบูรณ์ลงมาสู่โลกเพื่อปกป้องและนำความเข้าใจมาสู่โลกมนุษย์เป็นผู้ที่มีพลังไร้ขีดจำกัด (Swami Kriyananda, 2007 : 157)

ประเภทที่ 3 อวตาร คือ ผู้ที่ลงมาด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิบัติภารกิจอ้างจากการให้ความหมายของเจฟฟรีย์อาร์มสตรองที่กล่าวว่าเทพเจ้ามีจุดมุ่งหมายลงมาสู่โลกในร่างของมนุษย์ทำพันธกิจให้สำเร็จตามความต้องการณขณะนั้น (Jeffrey Armstrong, 2010 : 4)

ดังนั้นอวตารจึงหมายถึงการปรากฏกายในร่างของมนุษย์ (Human Incarnation) ของเทพเจ้าแต่ส่วนมากจะเกี่ยวกับพระวิษณุเห็นได้ชัดจากมหากาพย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก 2 เรื่อง คือ มหาภารตะ (Mahābhārata) และรามายณะ (Rāmāyaṇa) ตรงกับคำในภาษาอังกฤษอื่นอีกนอกเหนือจากคำว่า Avatāra ที่เป็นคำทับศัพท์ไว้ไม่ว่าจะเป็นคำว่า “Incarnation” และมีความหมายว่าการเคลื่อนลงมาซึ่งอาจให้ความหมายนัยว่าลงมาจากสวรรค์สู่โลกซึ่งเป็นการอวตารลงมาของพระเป็นเจ้าหรืออาจเป็นการลงมาของสิ่งสมบูรณ์สูงสุด (Supreme Being) ตามความเชื่อในศาสนานั้นๆก็เป็นได้เมื่อมองแล้วความหมายของอวตารโดยส่วนมากหมายถึงการแบ่งภาคลงมาเพียงประการเดียวแต่ในความเป็นจริงการแบ่งประเภทของความหมายการอวตารข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าย่ออธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการอวตารในคราวเดียวกันอีกด้วยจากความหมายโดยรวมทั้งหมดแล้วความหมายของ อวตาร (Avatāra) นั้น เป็นภาษาสันสกฤตเขียนได้ अवतार อ่านว่าอะ-วะ-ตานหรืออะ-วะ-ตาระ

ทั้งนี้ในภาษาอังกฤษเขียนทับศัพท์โดยใช้คำว่า “Avatar” มีความหมายว่าจุติมา, ถูกส่งตัวให้มาเกิดตั้งนั้นตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดูคำว่า“อวตาร” หมายถึงการแบ่งภาคมาเกิดบนโลกโดยเทพแบ่งพลังงานส่วนหนึ่งลงมาเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์เพื่อทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งนอกจากนี้ยังมีความหมายว่าเป็นการก้าวลงมาเกิดหรือข้ามลงมาเกิดได้อีกด้วยการอวตารแม้จะมีเรื่องราวของพระนารายณ์หรือพระวิष्ณุเป็นที่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดี แต่ก็เชื่อว่าจะมีแค่พระนารายณ์ที่ทรงอวตารได้เพียงองค์เดียวแต่ในศาสนาฮินดูเทพเจ้าองค์อื่นๆ ยังสามารถที่จะอวตารได้เช่นเดียวกัน

จุดมุ่งหมายของการอวตาร

จุดมุ่งหมายของการอวตารนี้หมายถึงการแสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของศาสนาจริง ๆ ว่าในแนวคิดการอวตารที่เกิดขึ้นมานี้เกิดขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ใดและจะสอนอะไรให้กับผู้ที่มีความเคารพบูชาเป็นการศึกษาที่อยู่นอกเหนือไปจากจุดมุ่งหมายทางสังคมที่มองแค่ให้แนวคิดนี้ให้เป็นที่ยอมรับและช่วยในการเผยแผ่ศาสนาเพียงอย่างเดียวเมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าการที่เทพเจ้าจะอวตารลงมานั้นย่อมต้องมีสาเหตุทั้งนี้อาจจะเนื่องด้วยการร้องขอตามความต้องการของสรรพสัตว์หรือแม้กระทั่งเทพด้วยกันเองดังนั้นการอวตารของพระนารายณ์ก็ย่อมมีเหตุปัจจัยในทำนองเดียวกันการลงมาของพระองค์นี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “พันธกิจ” (Mission) หรือบ้างก็เรียกว่าภารกิจของการอวตารมี 3 ประการ ได้แก่

1) การอวตารลงมาปราบ เมื่อใดก็ตามที่โลกเกิดความวุ่นวายเหล่าอธรรมเกิดความอหังการก่อความไม่สงบเหล่าเทพต่างร้องขอให้พระวิष्ณุพระศิวะหรือพระอุมาอวตารลงมาปราบเหล่าอธรรมและนำความสงบกลับคืนสู่โลกมนุษย์ตัวอย่างเช่นการอวตารของพระวิष्ณุได้แก่เมื่อครั้งหิรัญยกศิปุข่มเหงรังแกเหล่าเทพและฤาษีเทพและฤาษีจึงพากันเข้าเฝ้าพระวิष्ณุเพื่อร้องขอความช่วยเหลือพระวิष्ณุจึงอวตารเป็นนรสิงห์ (ครึ่งมนุษย์ครึ่งสิงห์) มาปราบหิรัญยกศิปุเป็นต้น (แคทรียา อังทองกำเนิด, 2556 : 1-22)

2) การอวตารลงมาทำหน้าที่สอนและชี้นำหนทางไปสู่สัจธรรมสูงสุด บทบาทการทำหน้าที่สั่งสอนและชี้นำผู้ที่หลงผิดจากธรรมะให้กลับคืนสู่หนทางที่ถูกต้องเป็นพันธกิจหนึ่งที่สำคัญขององค์อวตารเพราะเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ไหลไปอย่างไร้จุดมุ่งหมายและไร้ความหมายองค์อวตารจะมาเตือนและแสดงหนทางแก่มนุษย์” เช่นเมื่อครั้งพระวิष्ณุอวตารลงมาสู่โลกในรูปของพระกฤษณะทำหน้าที่แนะนำสั่งสอนอรชุนดังจะเห็นได้จากคัมภีร์

ภควิทย์ที่กล่าวถึงภารกิจของพระภุชณะองค์อวตารของพระวิษณุลงมาสู่โลก เพื่อสอนและชี้นำหนทางที่ถูกต้องให้แก่พระอรชุนพระอรชุนไม่ปรารถนาจะทำสงครามกับฝ่ายการพด้วยไม่ต้องการต่อสู้กับเหล่าญาติและครูบาอาจารย์พระภุชณะเตือนให้พระอรชุนคำนึงถึงหน้าที่ของกษัตริย์ในการทำสงครามที่ขอบธรรมอีกทั้งยังเปิดเผยคำสอนหลักปฏิบัติที่จะนำไปสู่โมกษะ (Luc Courtois, 2008 : 7)

3) การอวตารลงมาเป็นต้นแบบ

พันธกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการอวตารก็คือการเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติและวางรากฐานต่างๆให้แก่มนุษย์ยกตัวอย่างเช่นการเสด็จอวตารสู่โลกมนุษย์ของพระศิวะในปางต่างๆเช่นปางโยคีทักขินามูรติมีพันธกิจเพื่อวางรากฐานให้กับผู้ที่ประสงค์จะบำเพ็ญเพียรทำจิตให้หนึ่งและสละความสุขทางโลกียวิสัยออกบวชเป็นฤาษีชีไพรดำรงตนอยู่ในอาศรมวานปรสส์และสันยาสีและเมื่อครั้งเสด็จลงมาสู่โลกเพื่อเป็นต้นแบบให้แก่ท่านภรตมุนินั้นสาเหตุสำคัญนอกจากจะเป็นต้นแบบการร่ายรำที่ก่อให้เกิดนาฏยศาสตร์แล้วอีกเหตุผลหนึ่งเพื่อให้ท่านเหล่านั้นได้จดจำมิใช่เพียงลีลาของรูปร่างแต่หากเพื่อให้เกิดการหยั่งรู้ถึงความหมายที่เชื่อมโยงกับเบื่องลึกทางจิตวิญญาณจนผู้ปฏิบัติและผู้ชมสามารถเข้าถึงทั้งสุนทรียรสและปัญญาทางเทพปรณด้วย (กิ่งแก้ว อัคราทร, 2552 : 21)

นอกจากเหล่าอสูรที่เทพผู้ยิ่งใหญ่อวตารลงมาปราบแล้วเหล่าเทพด้วยตนเองเมื่อกระทำความผิดหรือเหิมเกริมในอำนาจอิทธิฤทธิ์ที่เป็นมาของตนเองการอวตารที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามกลไกธรรมชาติที่เกิดขึ้นถ้าหากพิจารณาแล้วมีความสอดคล้องกันทั้งหมดทั้งรูปแบบการอวตารและกาลเวลาก็คือเมื่อเปรียบเทียบกับวิวัฒนาการการดำรงชีวิตของมนุษย์แล้วนั้นการที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากขึ้นเท่าใดความกลมกลืนในการดำรงชีวิตก็ไปเป็นอย่างไร้ข้อขัดข้องทั้งทางกายและจิตสภาพชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ค่อนข้างที่จะบริสุทธิ์แต่เมื่อวิวัฒนาการของมนุษย์เพิ่มมากขึ้นมีการคิดค้นเครื่องมือทำมาหากินรู้จักขยายพื้นที่อำนาจและดินแดนแห่งการปกครองย่อมก่อให้เกิดหลักการทางความคิดที่ซับซ้อนขึ้นความบริสุทธิ์จากแต่เดิมที่มีเพียงธรรมชาติไม่สามารถที่จะช่วยให้มนุษย์และสรรพสัตว์ดำรงชีวิตอยู่ได้แต่สิ่งนี้กลับเป็นการเพิ่มอำนาจทางวัตถุให้มากกว่าความวุ่นวายสับสนเพิ่มมากขึ้นแต่ก็ยังมียุคสมัยที่ยังแสวงหาความสงบสุขทางด้านจิตมากกว่าแต่เป็นส่วนน้อยจึงกลายเป็นว่าแนวคิดการอวตารเกิดขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการที่จะยุติความเสื่อมโทรมทางด้านจิตที่เกิดขึ้น และเพื่อให้แนวคิดที่เกิด

มีความสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นจึงนำหลักการที่สามารถพิสูจน์ได้นั้นคือสามารถที่จะรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสส่วนต่างๆไม่ว่าจะเป็นการบรรยายถึงลักษณะการอวตารว่าองค์อวตารลงมาในลักษณะใดบ้างก็รวมไปถึงการอธิบายว่าลักษณะเช่นนี้ทรงอวตารลงมาตามแต่วัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นจนกลายมาเป็นพันธกิจที่กล่าวอธิบายไว้ข้างต้นว่าเมื่อใดที่องค์อวตารลงมาสู่โลกมนุษย์เมื่อนั้นความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง (กิ่งแก้ว อุตถากร, 2552 : 22)

แนวคิดอวตารในพุทธปรัชญามหายาน

แนวคิดการอวตารอาจไม่ได้ปรากฏอยู่ในพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มแรกเพราะแนวคิดการอวตารส่วนมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าอย่างในศาสนาฮินดู พุทธปรัชญามหายานเป็นศาสนาที่หลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้และไม่ได้มีแนวคิดที่อธิบายถึงเทพเจ้าในรูปแบบเดียวกับศาสนาฮินดูพุทธปรัชญาในยุคต่อมาจึงได้แตกแขนงแนวคิดเป็นนิกายหรือสาขามากมายเกิดจากการตีความที่หลากหลายซึ่งเรื่องนี้เป็นไปตามธรรมดาที่เกิดขึ้นกับศาสนาทุก ๆ ศาสนาอย่างเช่นในพุทธปรัชญามหายานที่เกิดคำอธิบายเรื่องความจริงสูงสุดที่มีรูปแบบความคิดที่คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องพรหมของศาสนาฮินดูด้วยประการนี้มนักปราชญ์ผู้รู้หลายท่านกล่าวว่ามีเหตุจำเป็นประการใดที่ต้องแยกคำสอนทั้ง 2 ศาสนาออกจากกันอย่างสิ้นเชิงเพราะเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะมีเอกลักษณ์หรือไม่ก็ได้ช่วยให้เกิดหลุดพ้นถ้าไม่มีการปฏิบัติธรรมด้วยเหตุนี้จึงทำให้โครงสร้างประการหนึ่งของพุทธศาสนาก่อให้เกิดแนวคิดรูปแบบใหม่เสมอๆความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้เป็นความแตกต่างกันแค่เพียงภายนอกอันเป็นไปตามลักษณะวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในแต่ละพื้นที่แต่ก็เพียงพอให้สามารถเข้าถึงกลุ่มบุคคลได้ในทุกระดับแต่หลักการสำคัญอย่างอริยสัจ 4, กฎแห่งกรรมและความดับทุกข์ยังคงเป็นหลักสำคัญที่ทำให้พุทธศาสนายังคงเป็นพุทธศาสนาอยู่ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546 : 75-77)

พุทธปรัชญามหายานมีแนวคิดเป็นไปลักษณะเดิมเช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาเถรวาทแต่ที่ทำให้พระพุทธศาสนามหายานมีบทบาทเพิ่มขึ้นคือการพัฒนาความเชื่อแนวคิดทฤษฎีบางอย่างขึ้นมาใหม่ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับให้เหมาะสมเข้าใจได้ง่ายจนสามารถเข้าถึงบุคคลในทุกระดับได้แนวคิดที่เกิดขึ้นจึงเต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์มีนรกสวรรค์ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ส่งผลต่อความเชื่อในเรื่องพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่ถือว่าทั้งพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์มีลักษณะพิเศษไม่ใช่บุคคลธรรมดาเหมือนอย่างทั่วไปซึ่ง

แนวคิดนี้พัฒนาจนกลายมาเป็นแนวคิดหลักทางพุทธปรัชญามหายาน ซึ่งในระยะแรกของพุทธปรัชญามหายานสังเกตได้ว่ากรอบแนวคิดอยู่ที่ทัศนะในพระกายของพระพุทธเจ้าความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เป็นไปอย่างใกล้ชิดต่อมาแนวคิดที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์สามารถอวตารได้แนวคิดรูปแบบนี้ถือเป็นลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับแนวคิดเทพเจ้าในศาสนาฮินดูแนวคิดนี้กลับทำให้พระโพธิสัตว์มีความสำคัญเพิ่มขึ้นเนื่องมาจากความเชื่อในปาฏิหาริย์อำนาจบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ถึงจะบำเพ็ญบารมีได้อย่างบริบูรณ์แล้วแต่ก็ยังไม่นิพพานทั้งนี้เพื่อที่จะอยู่ช่วยสรรพสัตว์ให้เข้าสู่ความเป็นพุทธะเสียก่อนจึงทำให้พระโพธิสัตว์แยกออกจากพระพุทธเจ้าหรือแม้กระทั่งอาจมีความสำคัญเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้าก็ได้คาดว่าแนวคิดลักษณะนี้พัฒนาความสำคัญขึ้นพร้อมกับในช่วงเวลาที่พระสูตรหรือคัมภีร์ต่างๆ ได้ถูกกรณานขึ้นมาจากนักคิดและคณาจารย์ทางพระพุทธศาสนา (Mitchell D. W., 2008 : 130) ซึ่งสามารถอธิบายแนวคิดไปใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. อวตารในฐานะเป็นบุคคลาธิฐาน และ 2. อวตารในฐานะเป็นธรรมาธิฐานซึ่งผู้เขียนใครจะนำเสนอ ดังนี้

1) อวตารในฐานะเป็นบุคคลาธิฐาน

แนวคิดการอวตารที่เกิดขึ้นมานั้นปรากฏขึ้นมาในระยะหลังและเกิดขึ้นในพุทธปรัชญามหายานเป็นส่วนมากซึ่งเราสามารถนิยามความหมายของคำว่า “อวตาร” ดังที่กล่าวมาแล้วได้ว่าเป็นการแบ่งภาคของทั้งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่สามารถเปลี่ยนรูปร่างลักษณะให้เป็นไปในรูปแบบต่างๆ แต่เนื่องจากภายหลังแนวคิดพระโพธิสัตว์มีอิทธิพลต่อความเชื่อความศรัทธาของผู้นับถือมากกว่าทำให้แนวคิดการอวตารอยู่ในกรอบเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์อย่างเช่นพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ , พระเมตไตรยโพธิสัตว์และพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์เป็นต้นนอกเหนือจากคำว่า “อวตาร” ยังปรากฏให้เห็นว่าพุทธปรัชญามหายานยังมีคำอื่นที่นิยมใช้เรียกการที่พระโพธิสัตว์ลงไปโปรดสรรพสัตว์ในรูปลักษณะต่างๆ อีกอันได้แก่ “แปลงกาย” และ “เนรมิตกาย” หมายถึงเปลี่ยนสิ่งเดิมให้ผิดแปลกออกไป, เปลี่ยนรูปทั้งหมดให้กลายเป็นอีกรูปหนึ่งหรืออาจใช้คำว่าจำแลงก็ว่าเป็นการเปลี่ยนจากรูปเดิมแต่เป็นบางส่วนในส่วนของคำว่า “เนรมิต” หรือ “นิรมิต” มีความหมายว่าสร้างหรือบันดาลด้วยอำนาจ, หรืออิทธิฤทธิ์ให้บังเกิดเป็นขึ้นมีขึ้นโดยฉับพลันนอกจากคำสองคำนี้ในพุทธปรัชญามหายานนิยมใช้อีกคำหนึ่งคือแบ่งภาคมีความหมายว่าแยกส่วนของร่างเดิมออกเป็นอีกร่างหนึ่งหรือหลายร่างโดยเอกเทศแนวคิดอวตารนี้เป็นเพียงแนวคิดบางส่วน

ไม่ได้เกิดจากการตีความหลักคำสอนพระพุทธศาสนาให้เป็นไปแบบศาสนาอื่นดูทั้งหมดถึงแม้จะมีการแบ่งพระพุทธศาสนาเป็นอีกฝ่ายหรือนิกายหนึ่งของพระพุทธศาสนาแต่จุดมุ่งหมายยังคงเดิมไว้เช่นเดียวกับพุทธปรัชญาเถรวาทนั่นคือ สอนให้มนุษย์เข้าใจและพึงแสวงหาแก่นแท้ของหลักคำสอนที่มุ่งสู่ความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งต้องถึงพร้อมไปด้วยการปฏิบัติให้รู้ได้ด้วยตนเอง (Mitchell D. W., 2008 : 131)

แนวคิดในทางพุทธปรัชญามีการกล่าวถึงเทพเทวดาไว้แต่ก็อยู่ในฐานะที่เป็นสรรพสัตว์เหมือนกันเป็นไปตามวัฏจักรชีวิตคือมีการเกิดแก่เจ็บและตายมีการพัฒนาสภาวะของตนให้สูงหรือต่ำลงได้อีกทั้งยังคงติดข้องอยู่ในภพภูมิหรือยังอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม (Theory of Karma) แนวคิดนี้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญามหายานไม่ได้ยกย่องเทพเทวดาให้มีอำนาจเหนือไปกว่ามนุษย์แต่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ผู้ประกอบกรรมดีย่อมถือได้ว่าเป็นผู้ประเสริฐไม่ได้แตกต่างไปจากเทพเจ้าเทวดาทั้งหลายแนวคิดนี้ไม่ใช่แค่เพียงสอนให้มนุษย์ไม่มัวแต่พึ่งพาอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติแต่ยังรวมไปถึงเรื่องการดำรงชีวิตเป็นธรรมดาที่มนุษย์ปุถุชนยังคงก้าวไม่พ้นจากสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดไม่ได้เฉพาะเจาะจงแค่ให้มนุษย์ต้องเข้าใจสัจธรรมอันลึกซึ้งแต่รวมไปถึงเรื่องการดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาทครอบคลุมทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจเป็นสิ่งมนุษย์ต้องพึงแสวงหาด้วยตนเองซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนทุกด้านจึงจะเกิดประโยชน์ดำเนินควบคู่ไปตามวิถีของทางสายกลางที่ในทางพุทธปรัชญาเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาเป็นวิถีหลักที่พระพุทธเจ้าทรงเคยดำเนิน (Mitchell D. W., 2008 : 132)

แนวคิดเกี่ยวกับอวตารของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งความเชื่อดั้งเดิมและความศรัทธาที่มีต่อพระองค์การกล่าวเช่นนี้เป็นเพราะมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ชัดเจนมากที่สุดโดยเฉพาะในประเทศจีนที่อิทธิพลของแนวคิดเรื่องการอวตารหรือการลงมาช่วยมนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญามหายานเป็นที่เคารพในพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแบบอย่างในการดำรงตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์เช่น เจ้าแม่กวนอิมที่เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีคุณธรรมพิเศษมาจากลักษณะและคุณสมบัติซึ่งให้ความหมายผ่านพระนามในภาษาจีน “กวนอิม” ของพระองค์คือมหากรุณาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ยังเป็นที่นับถือกันกว้างขวางจึงทำให้มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามไปด้วยเป็นที่รู้จักกันในประเทศจีนด้วยชื่อเรียกว่า “กวนยिन” หรือ “กวนอิม” (Guanyin) ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นเรียกว่า “กวนนอน” (Kwannon) ที่พระองค์จะทรงคอยสดับฟังเสียงทุกข์สุขของสรรพสัตว์บนโลก (และตามความ

เชื่อว่าพระองค์จะลงมาจุติในโลกมนุษย์เป็นครั้งคราวเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ความเมตตากรุณาของพระองค์แผ่ไปไกลแม้กระทั่งในนรกที่ต่ำที่สุดซึ่งเป็นเทพเจ้าที่สำคัญมากที่สุดกับบุคลาธิษฐานของความกรุณาที่เกิดจากอำนาจของพระอมิตาภะพุทธเจ้าผ่านมาสู่เรื่องราวความเชื่อในพระชาติสุดท้ายของพระองค์คือพระธิดา เมี่ยวชานที่เดิมพระองค์เป็นเทพธิดาแล้วได้อวตารลงมาโลกมนุษย์เพื่อช่วยปลดปล่อยทุกข์ภัยแก่มวลสรรพสัตว์ประวัติของพระองค์ในพระชาตินี้ถือเป็นหนึ่งในการสอนให้คนมีคุณธรรมความดีมีความประพฤติปฏิบัติที่ดีด้วยเหตุนี้ยังส่งผลต่อแนวคิดพระโพธิสัตว์รวมถึงพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ด้วยที่กลายมาเป็นรูปอย่างสตรีแต่ไม่ว่าพระองค์จะมีพระนามว่ากวนอิมเนี่ย, เจ้าแม่กวนอิมหรือพระโพธิสัตว์กวนอิมพระองค์ก็เป็นองค์เดียวกับพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่เมื่อบรรลุมรรคผลแห่งธรรมวิเศษแล้วทรงมีพระเมตตาและกรุณาที่ยังคอยช่วยเหลือมวลสรรพสัตว์อยู่เป็นเหตุผลที่นำแนวคิดพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์เข้ามาด้วยเช่นกัน Williams P., 2001 : 223)

สรุปได้ว่า อวตารในฐานะเป็นบุคลาธิษฐานในทัศนะของพุทธปรัชญามหายานมักให้ความหมายในพระนามของพระองค์ที่เป็นต้นแบบให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณที่มีสรรพสัตว์ที่ภาวนาร้องขอให้พ้นจากทุกข์ความหมายใดๆที่ปรากฏขึ้นนั้นแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์พระองค์นี้มีความสำคัญมีความศักดิ์สิทธิ์แม้ระยะเวลาจะผ่านไปอย่างยาวนานเท่าใดก็ตามพระองค์ยังเป็นเทพเจ้าที่เป็นแสงสว่างให้เหล่าผู้ที่มีหลักธรรมและพร้อมจะปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนนั้นกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “อุดมคติของพระโพธิสัตว์” เป็นวิถีทางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ผู้ที่ริเริ่มปฏิบัติย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าสู่ทางที่ประเสริฐ

2) อวตารในฐานะเป็นธรรมาธิษฐาน

อวตารในฐานะเป็นธรรมาธิษฐานตามแนวคิดของพุทธปรัชญามหายานความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ของพุทธศาสนามหายานถือว่าเป็นจุดสำคัญและเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดเพราะพระโพธิสัตว์มีคุณลักษณะประกอบไปด้วยความเมตตากรุณาเป็นที่พึงพุทธศาสนามหายานมีความเห็นเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ซึ่งมีความแตกต่างกับพุทธศาสนาเถรวาทโดยมีความเห็นว่าการเข้าถึงพระนิพพานในแบบที่เป็นพระอรหันตสาวกหรือพระอนุพุทธเจ้าในเถรวาทนั้นเป็นวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมน้อยด้วยเหตุนี้ทางฝ่ายมหายานจึงมุ่งหมายให้บำเพ็ญ “โพธิสัตว์ธรรม” เป็นสำคัญคือให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จนสุดความสามารถเพราะถือว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความหลุดพ้นเพื่อเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมาธิษฐานที่เป็นข้อปฏิบัติทำให้บุคคลกลายเป็นพระโพธิสัตว์ตามแนวคิดของพุทธปรัชญามหายานกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีหรือธรรมาธิษฐานของพระโพธิสัตว์เบื้องต้นจะต้องบำเพ็ญบารมี 6 ประการ คือ 1. ทานปารมิตา หมายถึง การให้การบริจาคหรือเสียสละสิ่งของแม้กระทั่งชีวิตในคราวจำเป็น 2. ศีลปารมิตา หมายถึง การปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามบทบัญญัติของศีลทั่วไปและรวมทั้งโพธิสัตว์ศีลด้วย 3. กษานติปารมิตา หมายถึง ความสามารถอดทนต่อการใช้อารมณ์ร้ายของผู้อื่น 4. วีรยปารมิตา หมายถึง ความเพียรพยายาม 5. ธ्यानปารมิตา หมายถึง การบำเพ็ญสมาธิภาวนาจนได้ฌานระดับสูง 6. ปรัชญาปารมิตา หมายถึง ปัญญาในการหยั่งรู้ถึงความเป็นสัจจตาของสิ่งทั้งหลาย (บุญย์ นิลเกษ, 2526 : 68)

แนวคิดอวตารในฐานะเป็นธรรมาธิษฐานแห่งพระโพธิสัตว์เป็นการแสดงให้เห็นตามความเป็นจริงแล้วคุณธรรมและหลักการในข้อใดบ้างที่บุคคลผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์พึงปฏิบัติพุทธปรัชญามหายานให้ความสำคัญกับบารมีธรรมและภูมิธรรมในทุกข้อแต่ธรรมาธิษฐานที่เน้นเป็นพิเศษก็คือความกรุณาเป็นการช่วยด้วยจิตที่เกิดจากความเมตตากรุณาต่อผู้ที่ประสบความทุกข์ได้รับความลำบากทั้งกายและใจต่อเมื่อแนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งพระโพธิสัตว์ที่ได้บำเพ็ญบารมีในระดับสูงสามารถเข้าถึงภูมิธรรมที่สูงขึ้นตามทำให้พระโพธิสัตว์กลายเป็นพระโพธิสัตว์ที่เรื่องด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์มีที่ประทับอยู่บนสวรรค์พระองค์กลายเป็นพระโพธิสัตว์ที่ส่องแสงสว่างมาจากพระพุทธรูปเจ้าที่ประทับอยู่บนพุทธเกษตรบุคคลผู้นับถือเมื่อเกิดความเดือดร้อนก็ต้องมีการสวดมนต์อ้อนวอนเพื่อให้พระองค์รับทราบและอวตารลงมาให้ความช่วยเหลือเพื่อขจัดความชั่วร้ายทั้งหมดให้สลายไปซึ่งแนวคิดลักษณะนี้ชี้ชัดให้ความสำคัญเฉพาะ กับพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ทั้งสิ้นการมีวิถีชีวิตแบบพระองค์นั้นเป็นชีวิตที่ต้องประกอบด้วยอุดมการณ์อย่างสูงทุกลักษณะเป็นสิ่งที่หาและทำได้ยากสำหรับบุคคลทั่วไปเพราะชีวิตคนเรากล้าแก่มารวมกับวิชาและอวิชาเป็นสิ่งที่กำหนดให้เรากระทำการต่างๆขึ้นมาก่อเป็นผลกระทบทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นวัฏจักรอยู่อย่างไม่จบสิ้นผู้ที่พึงปฏิบัติตามวิถีแห่งพระโพธิสัตว์ต้องเรียนรู้และค่อยๆพัฒนาก้าวเข้าไปสู่ธรรมอันปราศจากความยึดมั่นถือมั่นที่ละน้อยโดยการบำเพ็ญบารมีเพื่อให้สามารถสละหรือละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนก่อนจะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความกรุณาต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง

สรุป

แนวคิดอวตารในพุทธปรัชญามหายาน เกิดจากพัฒนาการทางแนวคิดและความเชื่อที่เกิดขึ้นมาจากการผสมผสานจากพุทธปรัชญาและปรัชญาฮินดู ที่ได้อธิบายความสำคัญการอวตารของพระโพธิสัตว์ที่ได้รับคำบัญชาให้ลงมาทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้บรรลุถึงเป้าหมายทางศาสนาด้วยอิทธิพลของแรงศรัทธาของมหาชนนั้นย่อมมีมากกว่าเป็นสิ่งที่ส่งให้แนวคิดรูปแบบนี้สามารถรองรับและจัดข้อขัดแย้งระหว่างความเป็นจริงกับความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละท้องถิ่นความเชื่อของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีความเชื่อผูกพันอยู่กับเรื่องการกระทำดี-ชั่ว, บาป-บุญและนรก-สวรรค์ย่อมทำให้สิ่งอ้างอิงทางศาสนาชั้นต่างๆ มีความหมายอย่างลึกซึ้งต่อการดำรงชีวิตควบคู่ไปกับทางศาสนาไม่ใช่เพื่อโน้มน้าวใจให้มนุษย์กระทำความดีละเว้นความชั่วเพียงอย่างเดียวแต่ช่วยทำให้ศาสนาที่มีต้นกำเนิดจากเรื่องความเชื่อมลายและเป็นเพียงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเพียงอย่างเดียวให้กลายมาเป็นสิ่งที่สามารถศึกษาเข้าใจโดยใช้เหตุผลให้ผู้ศึกษาได้เห็นความเป็นไปอย่างเป็นกระบวนการที่เกิดจากการกระทำของตนเองใช้แต่จะพึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว

โดยที่สรุปแล้วแนวคิดอวตารที่นำเสนอในทัศนะของพุทธปรัชญามหายาน หรือปรัชญาฮินดูล้วนแล้วแต่เป็นในฐานะบุคคลาธิฐานที่เป็นต้นแบบให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและในฐานะเป็นธรรมาธิฐานแห่งพระโพธิสัตว์เป็นการแสดงให้เห็นตามความเป็นจริงแล้วคุณธรรมและหลักการในข้อใดบ้างที่บุคคลผู้ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์พึงปฏิบัติที่เรียกว่าจริยศาสตร์ของโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นการเวียนว่ายตายเกิดไปอยู่ในภพภูมิต่างกันเพื่อให้มีแบบอย่างของบุคคลที่กระทำความดีบำเพ็ญเพียรอย่างยากลำบากให้ได้ไปอยู่ในภูมิที่ดีขึ้นหรือหลุดจากการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นวัฏจักรที่ไม่รู้จักจบสิ้นเช่นนี้เรื่อยไปแต่สิ่งนั้นต้องดำเนินควบคู่กันไปซึ่งเกิดจากจิตอันบริสุทธิ์ตามรูปแบบจิตของพระโพธิสัตว์เกิดเป็นบารมีอันยิ่งใหญ่เป็นมหากรุณาเมตตาส่องไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายเห็นถึงความทุกข์ของสรรพสัตว์เกิดเป็นโพธิจิตอันกว้างใหญ่ซึ่งได้รับการหล่อหลอมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนำไปสู่โพธิญาณทั้งหมดทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นแนวคิดต่างๆเกี่ยวกับพระองค์รวมเป็นโพธิจิตและโพธิสัตว์อันเกิดจากกาย, วาจาและใจที่บริสุทธิ์สิ่งนี้ประกอบกันทำให้สามารถพ้นจากความทุกข์เหล่านี้ได้แต่สุดท้ายไม่ว่าจะเป็นพุทธปรัชญาฝ่ายใดก็ล้วนแล้วแต่สุดท้ายให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามแนวทางคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเข้าสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดและถือเป็นบรมสุขสูงสุดก็ด้วยการเข้าถึงพระนิพพาน

องค์ความรู้ใหม่

การอวตารที่เกิดขึ้นกับปรัชญาฮินดูและพุทธปรัชญามหายานนั้นกล่าวได้ว่าเทพเจ้าและพระโพธิสัตว์มีอำนาจบาปในการอวตารลงมามากที่สุดทั้งนี้ไปในทุกๆศาสนาที่ย่อมให้ความเคารพบูชาต่อเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งเป็นอย่างมากอันเนื่องมาจากความคิดที่ว่าพระองค์ย่อมต้องมีอำนาจหรือคุณลักษณะบางประการที่เทพเจ้าองค์อื่นๆ ไม่มีแนวคิดการอวตารในปรัชญาฮินดูที่เกิดขึ้น ส่วนมากแล้วเกิดขึ้นกับการอวตารของพระนารายณ์ แต่พระโพธิสัตว์พุทธปรัชญามหายานที่ได้รับการเคารพบูชาอย่างมาก เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่มีความเชื่อเรื่องการแปลงกายในรูปร่างต่างๆลงมาหรือที่เรียกในคำศัพท์เดียวกันว่าอวตารลงมาได้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา-เรืองอุไรกุศลาลัย. (2550). *ภารตวิทยาความรู้เรื่องอินเดียทางวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : ศยาม.
- กิ่งแก้ว อัทธการ. (2552). *ความเป็นมาของนาฏยศิลป์จากสมัยพระเวทและประวัติศาสตร์ของอินเดียจากสมัยพระเวทสู่สมัยฟื้นฟูศาสนาตั้งเดิมของชมพูทวีป*. พิษณุโลก : คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กฤษณะ ไทวปายนวยาส. (2509). *ศรีมหาทศวัตคีตา (หรือเพลงแห่งชีวิต)*. แปลโดยแสงมนวิหุร. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- แคทรียา อังทองกำเนิด. (2526). การอวตารในศาสนาฮินดู. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 20(1), 1-22.
- บุญย์ นิลเกษ. (2526). *พุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2516). *เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมบรรณาการ.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). *ฮินดู-พุทธจุดยืนที่แตกต่าง*. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.
- Jeffrey Armstrong. (2010). *Spiritual Teachings of the Avatar*. New York : Atria Books.

Luc Courtois. (2008). *The Promise Fulfilled (part two)*. Bangalore : Message Publications.

Mitchell, D. W. (2008). *Buddhism : Introducing the Buddhist Experience*. (2nd ed.). New York: Oxford University.

Morgan, K. W. (1987). *The Religion of The Hindus*. New Delhi : Motilal Banarsidass.

Swami Kriyananda. (2007). *The Essence of the Bhagavad Gita*. (2nd ed.). Nevada City: Crystal Clarity Publishers.

Williams, P. (2009). *Mahayana Buddhism : The Doctrinal Foundation*. (2nd ed.). New York : Routledge.